Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

6
2023

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

1931
TDIU
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 424 sahifa, 30-iyun, 2023-yil.

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va sport masalalari bo'yicha maslahatchisi o'rinbosari
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dots., O'zR Tabiat resurslari vaziri o'rinbosari
Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Resp. Tabiat resurslari qo'mitasi raisi
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasi professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universititi rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktaranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'lqin Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Sanoat korxonalarida energiyadan foydalanish samaradorligini oshirishning asosiy yo'nalishlari 6
Buzrukxonov Sardorxon Sarvarxon o'g'li, mustaqil izlanuvchi
Klasterlarni rivojlantirishda fermer xo'jaliklarining strategik boshqaruvi 11
Karimova Nilufar, tayanch doktarant
Application of Information and Communication Technology to Promote Economic Development of Tourism Services in Uzbekistan 16
Peng Xinge, PhD Researcher
O'zbekistonda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan samarali foydalanishning asosiy yo'nalishlari 21
Xotamov Ibodulla Sadullayevich, i.f.n., professor, **Najmiddinov Yakhyo Fazliddin o'g'li,** kafedra assistenti
Suv ta'minot korxonalarida biznes jarayonlari bo'yicha boshqaruv hisobi tizimida hisob yuritishning xususiyatlari 28
Saidakbarov Xusniddin Abdisalomovich, PhD, katta o'qituvchi
O'zbekiston ichki oziq-ovqat tovarlari bozorini to'ldirishning o'ziga xos xususiyatlari 31
Azlarova Munira Muhammad Amin qizi, tadqiqotchi
Assessing the Implementation of Sustainable Practices in Higher Education Institutions to Drive the Transition towards a Green Economy: A Management Perspective 40
Kuzikulova Dilfuza
Qualitative functional development in industrial production 49
Ziyayeva Mukhtasar Mansurdjanovna, TSUE, DSc, assistant professor
Temir yo'l transportini mahalliylashtirishni moliyalashtirish mexanizmning hozirgi holati 54
Xamrayev Djamshid Panjiyevich, mustaqil tadqiqotchi
Enhancing Education Management for Green Development in Engineering Programs: Strategies, Challenges, and Outcomes 61
Eshbayev Oybek, Department of English Language
Exploring the Role of Effective Management Practices in Achieving a Sustainable Green Economy 68
Rozikov Ravshan, Department of English Language
Enhancing Vocational Competence of Future Economists through English Language Lessons in the Context of the Green Economy 76
Kurbanova Nigina, Department of English Language
Empirical test of regional economic innovation and development along the Belt and Road 85
Kalonov Mukhiddin Bahritdinovich, professor
Shao Junling, PhD student, researcher
Analysis of the Impact of Cross border Investment and International Economic Integration 90
Zhao shenghan
Yashil iqtisodiyotni moliyalashtirishda bank moliya texnologiyalarining ahamiyati 96
Abduraximova Dilora Karimovna, PhD
Rivojlangan mamlakatlarda bilimlar iqtisodiyoti konsepsiyasidan samarali foydalanish yo'nalishlari 101
Xasanxonova Nodira Isametdinovna, PhD
Biznes inkubator orqali kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini shakllantirishda "yashil logistika" tamoyillaridan foydalanish 107
Narzullayev Shodiyor Eshpulatovich, kafedra assistent
Innovatsion faoliyatning asosi – intelektual salohiyat 112
Kaxorova Anora Nusratovna, kafedra assistenti
Ijro hokimiyati organlari faoliyatini baholash mezonlari tushunchasi va turlari 118
Qahramon Usmanovich Umidullayev, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Temir yo'l transportida mahalliylashtirishni moliyalashtirishning huquqiy asoslari 124
Xamrayev Djamshid Panjiyevich, mustaqil tadqiqotchisi
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari bo'yicha moliyaviy hisobot: tayyorlash va avtomatlashtirish 129
Tulayev Mirzakul Salamovich, dotsent
O'zbekistonda kichik tadbirkorlikni rivojlantirishning samarali yo'llari 133
Sh. B. Babayev, dotsent; **M. R. Qulmetov,** dotsent
Sug'urta kompaniyalari to'lov qobiliyatini kengaytirish yo'nalishlari 138
G'aniyev Shahriddin Vohidovich, professor, i. f. d. (DsC), **Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich**, i. f. f. d. (PhD)

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Повышении роли цифровой трансформации банков
в современном этапе развития экономики 144
Жиянова Наргиза Эсанбоена, к.э.н., проф., **Азимжонова Малика Шавкат қизи,** специалист первой категории
To'qimachilik korxonalarida tejamkor ishlab chiqarishni tashkil etishda
mehnat resurslari va ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish samaradorligi 150
Yaxyayeva Inobat Karimovna, dotsent, PhD
Liquidity and recent changes of government securities market
in the United States, the United Kingdom and Japan....154
Kholikov Khamidulla Vaydulla ugli
"История экономических учений" как основная дисциплина
в подготовке конкурентоспособных кадров экономистов 160
Хакимов Назар Хакимович, доктор философских наук, профессор
The importance of strategic management and strategic leadership 166
Reyimberdiyev Baburbek Adilbek o'g'li
Exploring the Role of Higher Education in Fostering Green Economy Transition:
A Systematic Analysis of Curriculum Integration and Skill Development....170
Xasanova Zarina, Department of English Language
Inson kapitalini joriy etish tizimi va xodimlar daromadi o'rtasidagi o'zaro ta'sir tahlili....178
M. O. Hamroqulov, katta o'qituvchi
Yetuk mutaxassis tayyorlash – kelajak uchun sarmoya....185
Farhod Bagibekovich Xalimbetov
Analysis of new established and liquidated enterprises as a basis for jobs
(On the example of Samarkand region) 188
Saidov Nurali Rakhimovich
Basing and forecasting the priorities of introducing innovative medical services in Khorezm region.193
S. M. Rakhimova
Оптимизации операционной стратегии и повышение экономического
потенциала хлопково-текстильных кластеров 197
Джурабаев Отабек Джурабаевич, доцент
Soliq to'g'risidagi qonunlarni buzganlik uchun yuridik javobgarlikka tortishning huquqiy asoslari....204
Hakimov Feruz Xurshid o'g'li, talaba
Hayot sug'urtasining rivojlanishi va uning ijtimoiy hayotdagi o'rni 207
Baratova Dinora Alisherovna, katta o'qituvchisi
Edge Computing texnologiyalari 213
Qulmatova S., PhD, katta o'qituvchi; **Karimov Botir,** katta o'qituvchi
Aksiyadorlik kapitalida davlat ulushini qisqartirish va xususiylashtirish holati 218
Mamatov Bahromjon Shavkatovich, PhD, dotsent
Xususiy maktablarning ijobiy imijini shakllantirishning nazariy jihatlari....223
Odilova Sitora Sayfitdin qizi, katta o'qituvchi
Tomorqa xo'jaliklarida oziq-ovqat mahsulotlari yetishtirish hajmining prognoz ko'rsatkichlari....228
Saydullayeva Fotima Jozilovna, assistent
O'zbekiston sug'urta bozori rivojlanishining o'ziga xos xususiyati....235
Xasanov Xayrulla Nasrullayevich
O'zbekiston yoshlarida volontyorlik faoliyatini rivojlantirishning ijtimoiy-siyosiy
va huquqiy mexanizmlari: jahon va mahalliy tajriba 241
Qudratov Anvarmirzo Murodillayevich, siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Культурологический аспект преподавания русскоязычной литературы Казахстана в ВУЗе....247
Оспан Айзада Бейсенқызы, докторант 2 курса
Tijorat banklarida kreditlash riskini boshqarish holati tahlili....251
Mirzoyev Feruz Mamurjonovich, mustaqil izlanuvchi
Tijorat banklari aktivlarini diversifikatsiyalashning zamonaviy holati va tendensiyalari....259
Abdualim Abdujabbor o'g'li Abdurazzoqov, mustaqil tadqiqotchi
Significance and prospects of using economic-mathematical models
in analysis of our country's economic growth 267
Rasulov Jamshid Shokir o'g'li
Bank daromadlilik ko'rsatkichlariga makroiqtisodiy omillar ta'siri....274
Madraimov Xabibulla Madaminovich, assistent o'qituvchi

Xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirishning ilmiy konsepsiyalari 282
Mamatov Mamajan Axmadjonovich, i.f.n., dotsent
Qishloq xo‘jalik mahsulotlari ishlab chiqarishni rivojlantirishning makroiqtisodiy barqarorligini ta’minlash 288
Ergashova Nargiza Boboxonovna, talaba
Budjet-soliq va pul-kredit siyosatini muvofiqlashtirishning nazariy yondashuvlari 296
Hakimjon Hakimov, tadqiqotchi
Innovatsion-brokerlik faoliyatini rivojlantirishda moliyaviy injiniringni ahamiyatini oshirish istiqbollari 301
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich, dotsent
O‘zbekistonda inson kapitalini rivojlantirishda ta’lim xizmatlari bozorining ahamiyati 306
Babadjanova Malika Ruzimovna, assistent o’qituvchi
O‘zbekiston sug‘urtalovchilarining moliyaviy barqarorligini ta’minlashda qayta sug‘urtaning roli 312
Kamilov Baxramjon Umardjonovich
Shaxs ma’naviy-axloqiy tarbiyasi hamisha muhim 317
Bekdavlat Aliyev, professor, falsafa fanlari doktori
Jismoniy shaxslar daromadini soliqqa tortishning zamonaviy tendensiyalari 321
O. T. Nurmatov, PhD
Milliy mahsulotning mazmuni, tarkibiy qismlari va harakat shakllarini tadqiq qilishning nazariy-uslubiy asoslari 327
Abdullayev Suyun Artiqovich, O‘zbekiston jahon tillari universiteti prorektori
O‘zbekiston Respublikasidagi yirik tijorat banklari kreditlash amaliyotining ekonometrik tahlil va natijalari 335
Kaxxarov Ulug‘bek Xalmatovich, mustaqil izlanuvchi
Aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatda ichki nazorat va auditning xususiyatlari 346
Saidaxmedova Aida Mirzayevna, katta o‘qituvchi
Yangi O‘zbekistonda yog‘-moy korxonalari personalini boshqarishni takomillashtirish 352
D. A. Azlarova, PhD
The Intersection of Sustainability and Economic Development: Balancing Environment and Business Needs 360
Kholikova Rukhsora Sanjarovna, PhD, **Izzatulloev Bakhodir Ubaydullo ugli,** student
Davlat-xususiy sheriklikni tashkil etishning huquqiy-institutsional mexanizmlari 364
Zuhra Abdikarimova, tayanch doktorant
Zamonaviy portfel nazariyasi asosida samarali portfelni shakllantirish 370
Sindarov Fazliddin Qahramonovich, kafedra assistenti
Iste’molchilarning qandolat mahsulotlariga bo‘lgan talablarini raqamli platformalar orqali tadqiq qilish yo‘llari 376
To‘ychiyeva Vasila Faxriddin qizi, assistent
Investitsiya muhiti va faoliyati natijalarini baholash uslublari 381
B. K. Tuxliyev, professor
Sanoat korxonalarida resurslar salohiyatini tizimli tahlil qilish – korxonalarining iqtisodiy barqarorligini ta’minlash omili sifatida 386
Madraximova Gulasal Ro‘zimboy qizi, PhD
Mintaqada kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojlanishi tahlili (Xorazm viloyati misolida) 391
Aminboy Sa’dullayev, i.f.n, dotsent, **Dilshod Vaisov,** magistr, **Farhod Egamberganov,** magistr
Xizmatlar ko‘rsatish korxonalarini soliqqa tortish amaliyoti va uni takomillashtirish 397
Pardayev Jamshid Muzaffarovich, tadqiqotchi
Asosiy kapitalga yo‘naltirilgan investitsiyalar: yutuqlar, kamchiliklar va yechimlari 403
Muxitdinova Kamola Alisherovna, PhD
Directions of attracting foreign capital and specific characteristics of the eurobond transaction 407
Gafurov Olimjon, teacher, **Kholmuminov Humoyun,** teacher, **Abrueva Sevinch,** student,
Формирование международных систем бухгалтерского учета в условиях глобализации экономики 411
Ф. Т. Абдувахидов, доцент, **А. Ю. Нурмухаммедов,** доцент
Qishloqda turizmni tashkil etishning mamlakatimiz taraqqiyotiga ta’siri 417
Jo‘rayeva Nargiza Abduvohidovna, dotsent
Public debt, poverty and economic growth of Uzbekistan 420
Mirzamakhmudov Marufjan Mahamadsharif ugli

KLASTERLARNI RIVOJLANTIRISHDA FERMER XO‘JALIKLARINING STRATEGIK BOSHQARUVI

Karimova Nilufar
TDIU tayanch doktaranti

Annotatsiya: mamlakatimizda bozor munosabatlarining shakllanishi sharoitida iqtisodiyotda yangicha xo‘jalik yuritish va mulkchilik shakllari, xususan, klaster tizimini rivojlantirish uchun qulay infratuzilmalar tashkil etilmoqda. Dunyo mamlakatlari iqtisodiy o‘sishning pasayishi, oziq-ovqat xavfsizligi va tibbiy-ekologik muommolar tus olgan bir sharoitda Respublikamizda barqaror suratlar bilan rivojlantirishda qishloq xo‘jaligiga katta e’tibor berilmoqda. Maskur holatdan kelib chiqib, tadqiqotda klasterlarni joriy etishda fermer xo‘jaliklari strategik boshqaruv hisobini yuritishi va uni rivojlashtirishning konseptual asoslari atroflicha o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: qishloq xo‘jaligi, klaster, strategik boshqaruv, xarajatlar, daromadlar, oziq-ovqat xavfsizligi, moliyaviy tahlil.

Abstract: in the conditions of the formation of market relations in our country, convenient infrastructures are being created for the development of new forms of business and ownership in the economy, in particular, the cluster system. In a situation where the countries of the world are experiencing a decline in economic growth, food security, and medical and environmental problems, great attention is being paid to agriculture in the development of sustainable images in our republic. The conceptual bases of keeping strategic management account of farms and its development in the implementation of clusters based on the situation of Maskur have been thoroughly studied.

Key words: agriculture, cluster, strategic management, costs, revenues, food security, financial analysis.

Аннотация: в условиях формирования рыночных отношений в нашей стране создаются удобные инфраструктуры для развития новых форм бизнеса и собственности в экономике, в частности, кластерной системы. В условиях, когда страны мира переживают спад экономического роста, продовольственной безопасности, медико-экологических проблем, большое внимание уделяется сельскому хозяйству в развитии устойчивых образов в нашей республике. Подробно изучены концептуальные основы ведения стратегического управленческого учета фермерских хозяйств и его развития при реализации кластеров на примере Маскура.Ключевые слова: сельское хозяйство, кластер, стратегическое управление, затраты, доходы, продовольственная безопасность, финансовый анализ.

KIRISH (INTRODUCTION)

Dunyo aholisining oziq-ovqat mahsulotlariga bo‘lgan talabi shib borayotganligi, o‘z navbatida, qishloq xo‘jaligini intensiv rivojlantirishni taqozo qilmoqda. Qishloq xo‘jaligini rivojlantirishda klaster tizimini joriy qilishinishida samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilish va sohani rivojlantirish istiqbollari, raqobatchilarning mavqeyi, narxlar, soliqlar va logistika tizimlari to‘g‘risidagi axborotlarga bo‘lgan ehtiyojni kuchaytiradi, klaster boshqaruv hisobi va tahlilini takomillashtirishni talab etadi.

Jahonda strategik boshqaruv hisobi va tahlilini xalqaro satndartlariga muvofiqlashtirish, korxonalar strategik boshqaruvining umumiy konseptsiyasi ishlab chiqish tamoyillarini joriy qilish, ularning uslubiy asoslarini isloh qilish bo‘yicha qator ilmiy izlanishlar amalga oshirilmoqda.

Mamlakatimizning jahon iqtisodiyotiga integratiyalashuvi strategik boshqaruv hisobini iste’mol qiymati zanjiri, samaradorlikning muhim ko‘rsatkichlari tizimi, tovarning hayotiy sikli bo‘yicha xarajatlar va moliyaviy natijalarini aniqlash sof foydaning o‘sishga ta’sir etuvchi jihatlarini o‘rganishni talab qilmoqda.

“O‘zbekiston Respublikasi Prezdentining 2022-yil 28-yanvardagi PQ-60-sonli “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi to‘grisida”gi , “Qishloq xo‘jaligini rivojlantirishning 2020-2030-yillarga mo‘ljallangan strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni, 2017-yil 7-iyundagi PQ-5075-son O‘zbekiston Respublikasi Prezdentining 2021-yil 16-noyabrdagi “Paxta-to‘qimachlik klasterlari faoliyatini tartibga solish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-14-sonli Farmoni mavzuning dolzarbligini ochib berishga xizmat qiladi.

Klasterni joriy qilishdan maqsad ishlab chiqarishda yuqori qo‘shimcha qiymatga ega bo‘lgan ekologik toza sifatli eksportbop xom ashyo yaratish va bu mahsulotlardan milliy brendini dunyoga tanitish, aholining keng qatlamini ish bilan ta’minlashdan iboratdir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI (LITERATURE REVIEW)

Umuman olganda, klasterning amaliy ahamiyati mamlakatda tarmoqlar va korxonalar iqtisodiyoti raqobatbardoshligini oshirish va yuqori samaradorlikka erishishni nazarda tutgan holda quyidagi adabiyotlar, misol uchun klasterlar nazariyasi rus olimlari klasterga oid ilmiy taqdiqot ishlari xorijlik olimlar tomonidan ilmiy-nazariy jihatdan keng oʻrganilib kelinmoqda. Jumladan, J. Ashenbroyx, S. Aleksandr, A. Barabolina, V. Baburin, I. Bortnik, S. Zemtsov, V. Tarasenkolar[1] tomonidan muayyan ilmiy ishlar olib borilgan. Shuningdek, paxta toʻqimachilik klasterining mohiyati, uni rivojlantirish masalalari yuzasidan oʻzbekistonlik olimlar tomonidan ham ilmiy tadqiqotlar olib borilgan.

Xususan, professor M. Rahmatovning “Yangi Oʻzbekiston Uchinchi Renessans ostonasida” kitobida bu klasterlarni tashkil etish, ularni rivojlantirish hamda moliyalashtirish mexanizmlari haqida masalalar yoritilgan.

Oʻzbekistonda paxta toʻqimachilik klaster tizimi asosida ishlab chiqarishni tashkil etishning ilmiy asoslari M. A. Rahmatov, B. Z. Zaripovlar “Klaster-integratsiya innovatsiya va iqtisodiy oʻsish” risolasi tomonidan koʻrsatib bergan.

Bu kabi ilmiy tadqiqot ishlarini ilmiy tahlili shuni koʻrsatmoqdaki, klasterlar faoliyatini rivojlantirishda moliyalashtirish masalalari va muommolari hamda ularda qoʻllaniladigan usul va tahlillar masalalariga kengroq urgʻu berilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI (RESEARCH METHODOLOGY)

Oʻzbekistonda keyingi yillarda ilgʻor texnologiyalarga asoslangan infratuzilmani yaratish, qishloq xoʻjaligida klaster usulini joriy etishga jiddiy e’tibor qaratilyapti. Klasterlar faoliyati, ularning moliyaviy boshqaruvning xususiyatlari va qonuniyatlarini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish bir qator samarali tadqiqot metodologiyasidan foydalanishni taqozo etadi. Albatta, bunda avvalo nazariy mushohada va mantiqiy yondashuv asosida klasterlar faoliyatini moliyalashtirish hamda unda moliyaviy boshqaruvning yondashuvlarni ilmiy-nazariy tahlil qilindi. Unga asoslangan holda ilmiy adabiyotlar ilmiy tahlil qilindi, muammoga oid ilmiy tadqiqotchilar va mutaxassislarning ilmiy-nazariy qarashlari bunda umumlashtirish va guruhlashtirish metodga asoslandi. Rasmiy va amaliy materiallarga asoslangan holda sintez va tahlil usullarga asoslanib ilmiy xulosalar olindi, deduksion yoki induksion yondashuvga asosan klasterlar moliyalashtirish jarayonida moliyaviy boshqaruvga ta’sir etadigan omillarni quyidan yuqoriga va aksincha tartibda tadqiq etish imkoni tugʻildi. Mantiqiy va taqqoslama, abstrakt-mantiqiy fikrlash hamda statistik usullarni qoʻllash orqali kompleks tahillarga asoslanib ilmiy-amaliy takliflarni shakllantirildi.

TAHLIL (ANALYSIS)

Mamlakatimizda ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan barqaror rivojlantirishning 2017–2021-yillarga moʻljallangan istiqboli dastiri sifatida klaster faoliyatiga ham bosqichma-bosqich hayotga tatbiq etib borilmoqda. Bu oʻz navbatida, qishloq xoʻjaligini modernizatsiya qilishni jadal amalga oshirish, klaster faoliyatida ishlab chiqarishni izchil rivojlantirish, mamlakatimizda oziq-ovqat xavfsizligini yanada mustahkamlash masalalari yoritib keladi.

Klaster xarajatlarini tahlil qilishning an’anaviy usulida odatda, muqobil qabul qilingan boshqaruv qarorlarining korxona moliyaviy holatiga yoki uning natijalariga ta’sir va oqibatlarini baholash jarayoni sifatida foydalanilib kelinmoqda. Xarajatlar strategik boshqaruv holatiga nazar tashlaydigan boʻlsak, bu keng qamrovli xarajatlar tahlili hisoblanadi. Bunda strategik ahamiyatga ega boʻlgan muhim koʻrsatkichlar aniq-ravshan, davrlarga boʻlingan holda, klaster faoliyat turlari boʻyicha batafsil yoritilib beriladi. Shuni ta’kidlash lozimki, strategik rejalshtirishda xarajatlar toʻgʻrisidagi axborotlardan foydalanish xarajatlarni hisoblash nazariyariyasi va amaliyoti atroflicha tatbiq etilmaganligini guvohi boʻlamiz. Klaster korxona xarajatlar tarkibini istiqboldagi koʻrsatkichlariga erishishni moʻljallab chuqur tahlil qilish unga bozordagi raqobat kurashida sezilarli ustunlikka ega boʻlishi va ishonchli gʻalabani qoʻlga kiritishga imkon beradi.

“BUXORO AGROKLASTER” mas’uliyati cheklangan jamiyati Oʻzbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi, “Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish toʻgʻrisida”gi va “Mas’uliyati cheklangan va qoʻshimcha mas’uliyatli jamiyatlar tugʻrisida”gi Qonuni hamda “Buxoropaxtasanoat XB” aksiyadorlik jamiyati aksiyadorlarining 2019-yil 6-iyuldagi va 11-iyuldagi navbatdan tashqari umumiy yigʻilish qarorlariga muvofiq tashkil etilgan.

1 Н. Руднева Опыт создания структураных кластеров в развитых странах (Электронный ресурс) // Скоч, Александр. Международый опыт формирования кластеров. (Электронный ресурс) // Режим доступа. Куценко Е.С. (Становление инновационных кластеров в России: итоги первых лет поддержки // Инновации. 2015. № 7. С., Ф. Моисей, Славянова Светлана (Кластер номер один // Эксперт Юг № 48 (137), 2010)., С. Соколинко О кластетеризации в странах ОЧЭС (Электронный ресурс)// Режим доступа:http://www.ucci.org.ua.,Владислав Тарасенко (Территориальные кластеры: Семь инструментов управления. – М.: Альпина Паблишер, 2015. – 201 с.

1 - j a d v a l: "BUXORO AGROKLASTER" fermer xo'jaligining moliyaviy natijalari ma'lumotlarining iqtisodiy-statistik tahlili[2]

	2020	2021	2022	O'zgarishi	
				2020-yilga nisbatan (so'mda)	2021-yilga nisbatan (so'mda)
Sof tushum	43759485.12	1078065242.64	1866885787.25	142929093	78882036
Tannanarx	28444520.56	918160477,82	1367830020.01	108338482	44966954.21
Davr xarajatlari	7228053.21	69 554 816,23	260575627,82	253347574	191020811
Sotish xarajatlari	447 595,25	28 349 698,80	23198278,10	22750682	209027651
Sof foyda	14398739.21	82 026 623,84	191106824,36	188109346	109080201

"BUXORO AGROKLASTER" fermer xo'jaligida 2020-yilda moliyaviy tahlili shuni ko'rsatib turibdiki, sof tushum 43759485.12 summani tashkil qilib, 2020-yilda sof tushum 14398739.21 summadan iborat ekanligi ko'rsatilgan. Bu ko'rsatkichlarni 2021–2022-yillarda juda tez su'raatlar bilan o'sganligini ya'ni 2021-yilda 1 078 065 242.64 ni, 2022-yilda esa 1 866 885 787.25 summada oshgan. Mahsulot tannarxini 2022-yilga nisbati 108 338 482 summani va 2021-yilga 44 966 954.21 summani tashkil etgan. Davr va sotish xarajatlari kamayganini ko'rishimiz mumkin

Statistik tahlil natijasida fermer xo'jaligida faoliyatning qaysi qismida salbiy va ijobiy holatlar sodir bo'lganligi va unga ta'sir etgan omillar aniqlib, korxona faoliyatiga ta'sir qiladigan asosiy omilni aniqlash kerak, statistik tahlil esa bu jarayonga to'g'ri baho beruvchi vosita hisoblanadi. Natijalarni umumlashtirib, quyidagilarni taklif etamiz:

- korxonalarda ma'lumotlar bazasini shakllantirish;
- iqtisodiy-statistik tahlillarni o'tkazish;
- korxona natijalariga ta'sir etuvchi omillarni o'rganish;

2 - j a d v a l: O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasini amalga oshirish natijasida erishilgan asosiy ko'rsatkichlar va indikatorlar[3]

Ko'rsatkichlar nomi	Asos (2018-yil)	2021-yilga maqsad	2025-yilga maqsad	2030-yilga maqsad
Qishloq xo'jaligida qo'shilgan qiymatning yillik o'sishi	117.3 trln so'm (14 mlrd AQSh doll.)	3%	5%	5%
Qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat tarmog'ida ish o'rinlari sonining o'sishi: • qishloq xo'jaligi • oziq-ovqat sanoati • to'qimachilik sanoati	 3 671 300 91 420 140 200	 2% 3% 3%	 1% 4% 4%	 1% 5% 5%
Qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat mahsulotlarining eksporti hajmining oshishi	2.3 mlrd AQSh doll.	3.5 mlrd AQSh doll	10 mlrd AQSh doll	20 AQSH doll.
Aholi o'rtasida to'yib ovqatlanmaydiganlar ulushi	6.3%	5%	3%	0%
Qishloq xo'jalida mehnat unumdorligini oshirish (bir nafar ishchiga bir yilda dollarda)	3960 AQSh doll.	4300 AQSh doll.	5200 AQSh doll.	6500 AQSh doll.
Qishloq xo'jaligidagi issiqxona gaz chiqindilarini kamaytirish	15740 gigagramm (2016-yil)	10%	30%	50%

Jadval ma'lumotlarida ko'rinib turibdiki, O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030-yillar strategiyasida beshta asosiy ko'rsatkich bo'yicha 2018-yil asos qilib olingan holda, 2021-yil, 2025-yil va 2030-yillarda rivojlantirish indikatorlari maqsad qilib olingan. Asosiy birinchi ko'rsatkichda qishloq xo'jaligida qo'shilgan qiymatning yillik o'sishi 117.3 trln so'm 3% dan 5% gacha o'sgan..Qishloq xo'jaligi va oziq-

2 Fermer xo'jaligi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.
3 "O'zbekiston respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezdentining Farmoni 23.10.2019-yildagi PF-5853-son

ovqat tarmog'ida ish o'rinlari sonining o'sishi qishloq xo'jaligida 3 671 300 kishiga nisbatan oziq-ovqat sanoatida 9140 kishiga nisbatan 3%, to'qimachilik sanoatida esa 140 200 kishiga nisbatan 3% o'sish rejalashtirilgan. Qishloq xo'jaligi va oziq ovqat mahsulotlarining hajmi oshishi, 2025 va 2030-yillarda 10 mlrddan 20 mlrd yetkazish strategiyasi reja qilib qo'yilgan. Aholi o'rtasidatoyib ovqatlanmaslik ulushi yildan yilga kamayish maqsad qilib qo'yilgan.

Qishloq xo'jaligida issiqxona gaz chiqindilarini 2016-yilda 15 740 gigagramm 2021-yilda 10%, 2025-yilda 30% va 2030-yilda 50% kamaytirish maqsad qilib qo'yilgan.

MUHOKAMA (DISCUSSION)

Klaster faoliyati iqtisodiyotida davlatning roli, paxta va g'alla etishtirish bo'yicha davlat buyurtmasi amaliyotidan voz kechish, shuningdek, viloyat hokimlari va joylardagi davlat idoralarining yerdan foydalanish borasidagi mavjud vakolatlari qayta ko'rib chiqilib kelinmoqda. Qishloq xo'jaligi strategiyasida belgilangan aniq o'zgarishlarni ishlab chiqishda Jahon banki, Yevropa Ittifoqi delegatsiyasi va boshqa xalqaro tashkilotlari ekspertlari, shuningdek, respublikaning manfaatdor vazirliklari mutaxassislari ishtirok etib kelmoqda. Aholining oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, qulay agrobiznes muhiti va qo'shilgan qiymat zanjirini yaratish, soha boshqaruvida davlat ishtirokini kamaytirish va investitson jozibadorlikni oshirish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlash va atrof-muhitni muhofaza qilish, davlat boshqaruvining zamonaviy tizimlarini rivojlantirsh, tarmoqni qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan davlat xarajatlarini bosqichma-bosqich diversifikatsiya qilish, qishloq xo'jaligi ilm-fan, ta'lim, axborot va maslahat xizmatlari tizimini rivojlantirish, qishloq hududlarini rivojlantirish, tarmoq statistikasi va ma'lumotlar yig'ishning shaffof tizimlarini ishlab chiqish.

Jahon resurslar institutining ma'lum qilishicha, 2040-yilga borib O'zbekiston suv tanqisligi yuqori bo'lgan 33 mamlakat qatoridan joy oladi. Shu boisdan mamlakatda mavjud irrigatsiya tizimlarini modernizatsiya qilish yangilarini qurish zarurati tug'ilmoqda. Mamlakatdagi sug'orish tarmoqlarining 70 foizi antifiltratsion qoplamaga ega emas va buning natijasida yetkazib berish bosqichida suvning bir qismi yo'qolmoqda. Bugungi kunda qishloq xo'jaligini sug'orish suvi bilan ta'minlashdagi yo'qotishlar 40 foizga baholanmoqda.

Klaster faoliyatida boshqaruv hisobi va tahlilining asosiy vazifalari sifatida quyidagilarni sanab o'tishimiz mumkin:

- korxonaning mahsulotga bo'lgan talab va taklifni baholash, ishlab chiqarish dasturini real asosga ega ekanligini tahlil qilish;
- korxonada ishlab chiqarilgan mahsulotga bo'lgan talabga ta'sir etuvchi omillarni tahlil qilish;
- mahsulotning sifati bozordagi o'rni raqobatbardoshligini baholash va tahlil etish strategik boshqaruv hisobining taktikasini ishlab chiqish.

Qiyoslanayotgan xo'jalk subyektlarining moliyaviy natijalariga bog'liq omillar o'rnatilgan tayanch mezonlar oralig'ida tebranib turganligi iqtisodiy omillarning uzviyligiga va tizimligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shunday ekan, klater xo'jaliklarida moliyaviy natijalarga dahildor ko'rsatkichlari daromadlarning strategik boshqaruv hisobining zamonaviy uslublari bo'yicha hisoblanganda ular me'yoriy talablar va mezonlardan ancha past ekanligi boshqaruv xodimlarioldiga muhim vazifa qo'yadi. Klasterda biznes masalalari bo'yicha biznesda boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun moliyaviy buxgalteriya hisobi tomonidan ta'minlangan ma'lumot yetarli emas, chunki u relevant hisoblanmaydi. Aynan shu jihatdan strategik boshqaruv hisobi tizimining paydo bo'lishiga turtki bo'ladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR (CONCLUSIONS AND SUGGESTIONS)

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, qishloq xo'jaligi korxonalarida daromadlar va xarajatlarning strategik boshqaruv tahlilini amalga oshirishning zamonaviy usullaridan foydalanish maqsadga muofiqdir. Har bir sohada xususan, klasterlarda ham an'anaviy hisob konseptsiyalaridan farqli o'laroq, strategik boshqaruv hisobi strategik menejment uslubiyatidan keng foydalanish maqsadga muofiqdir. Klaster faoliyatida xalqaro amaliyotda tan olingan usullar asosida investitsiya resurslari va pul oqimlari starategik rejalshtirsih va tahlil qilish sohasidagi imkoniyatlari aniqlanishi, ya'ni investitsiyalarni strategik biznes bo'linmalari o'rtasida qayta taqsimlash, uzoq muddatli kreditlarni jalb qilish lozim deb o'ylaymiz.

Mavzu doirasida quyidagilar taklif sifatida keltiramiz:

- Qishloq xo'jalil korxonalarining ishlab chiqarish dasturini bajarilishiga ta'sir etuvchi omillarni strategik tahlilini yuritish.
- Korxonalardastrategiyasini ishlab chiqishdapast narxlar strategiyasini qo'llash;
- Strategik boshqaruv hisobida xarajatlarni hisobga olishning kontsepual yo'nalishlarini ishlab chiqish.
- Strategik boshqaruv tahlilini tashkil etishning zamonaviy usullarini qishloq xo'jaligi korxonalariga joriy etish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. "O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezdentining Farmoni, 23.10.2019-yildagi PF-5853-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 2-dekabrda PQ-2687 sonli "To'qimachilik va tikuv-trikataj sanoatini rivojlantirishning 2017-yillarga mo'ljallangan chora – tadbirlari dasturi to'g'risida"gi qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezdentining "Paxta to'qimachilik klasterlari faoliyatini tartibga solish chora tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni, 16.11.2021-yildagi PF-14 son.
4. A. Marshall. Principles of Economics,1890.
5. Murtazo Axmedovich Rahmatov, "Yangi O'zbekiston Uchinchi Renessans ostonasida. – T.: "Zamin nashr", 2021, 212-b.
6. M. A. Rahmatov, B. Z. Zaripovlar "Klaster-integratsiya innovatsiya va iqtisodiy o'sish" risolasi. – T.: "Zamin nashr", 2018,
7. Xasanov Bahodir Akramovich, Nurmanov Karjaubay, "Klasterlar va fermer xo'jaliklarida strategic boshqaruv hisobi va tahlilning metodologik masalalari""Lesson Press" T 2022
8. www.Lex.uz
9. www.Stat. uz

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov
Musahhih: Xondamir Ismoilov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 6

© Materiallar ko‘chirib bosilganda “Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Тел.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

«Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot» jurnali 03.11.2022-yildan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi 26-uy.